

Konec „nenahraditelného muže“.

Likvidace R. Heydricha v lékařském kontextu (I. část)¹

MICHAL ŠIMŮNEK

The end of the 'irreplaceable man.' The liquidation of Reinhard Heydrich in a medical context. Part. I. The assassination of Reinhard Heydrich represents an important event in twentieth-century Czech and European history. Despite the fact that there exists extensive literature on this subject, what has been missing is an overview that would, based on accessible archive sources and published knowledge, summarize his medical treatment after the attack from May 27 to June 4, 1942. Yet the outcome of the medical care he received in many ways played a crucial role. The aim of the present study is therefore to offer such a summary in the context of the history of medicine and in connection with the state of medical practice in the Protectorate of Bohemia and Moravia.

Key words: Heydrich • Assassination • Medical Treatment • World War II

„I kdyby neměl Heydrich zemřít, přičemž lze upřímně doufat, že zemře, bude muset být zneschopněn na velmi dlouhou dobu. S obledem na jeho známou výkonnost a naprostou bezohlednost je toto ta nejdůležitější skutečnost, k níž si můžeme gratulovat, neboť dokonce i v Německu existuje jen omezený počet lidí jeho typu, kteří kombinují zvláštní nadání a obzvláštní stupeň vyžadované brutality.“²

Dne 27. září 1941 vydala tisková agentura *Reuter* zprávu o jmenování sedmatřicetiletého Reinharda Heydricha (1904–1942), šéfa Říšského hlavního bezpečnostního úřadu (Reichssicherheitshauptamt; RSHA) a prezidenta Interpolu,

¹ Tato studie vznikla v rámci výzkumného záměru AVOZ 80630520. Poděkování autora patří vedle J. Čvančary, Mgr. Lucie Kempné a Mgr. V. Šustka zejména prof. H. Mörlovi, T. Sauerbruchovi a P. Weindlingovi.

² Public Record Office (dále jen PRO) London, HS4/39, dopis vedoucího sekce zvláštních operací výkonnému řediteli S.O.E., 31. 5. 1942, přísně tajné. Přehled dokumentů z provenience S.O.E., zpřístupněných v 90. letech 20. století, je obsažen v Louise ATHERTON: *SOE in Eastern Europe. An introduction to the newly released records of the Special Operations Executive in Czechoslovakia, Hungary, Poland and Russia*. PRO: London, 1995, s. 6–10. Nicméně některé z nich zůstávají i nadále nepřístupné na základě čl. 3 (4) britského *Public Records Act* z roku 1958.

tzv. zastupujícím protektorem v Čechách a na Moravě.³ Její excerpovaná verze byla ihned poslána na vědomí zástupcům britského Útvaru zvláštních operací (Special Operation Executive; S.O.E.).⁴ Zdůrazněny byly zejména dva aspekty: 1. Heydrich coby „druhý nejvíce nebezpečný muž v německé okupované Evropě“ vzhledem ke své pozici a pravomocím, a sice s dodatkem, že „nemůže být pochyby ohledně bezprostředních následků tohoto drastického jmenování“, a 2. jeho angažmá v okupovaném Norsku mající za důsledek „bezohlednou intervenci“; zároveň byl zmíněn jeho úmysl, datovaný na počátek září 1941, vytvořit nové „zvláštního těleso informátorů rekrutovaných z obecné veřejnosti“.⁵ Nastalá kumulace dvou vrcholných funkcí, šéfa celoříšského (eo ipso téměř celoevropského) represivního aparátu a vrcholného výkonného reprezentanta německé okupační moci v protektorátu, byla již ze své podstaty extrémně nebezpečná. O tom, že další období bude kritické i v jeho novém působišti, tlumočil na setkání se zástupci S.O.E. o tři dny později rovněž čs. exilový ministr národní obrany generál Sergěj Ingr (1894–1954). Ten neměl pochyb, „že vláda teroru nyní bude pokračovat po mnoho týdnů, neboť Heydrich je velmi bezohledný muž“.⁶ O několik dní později informoval československou exilovou vládu o Heydrichově postupu v Norsku a technice tamního teroru rovněž její vyslanec u norské královské vlády. Neopomněl zdůraznit, že Heydrich „[se] zařizuje... tedy na mnohem delší, časově nelimitovanou dobu, jejíž délka logicky závisí na výsledcích jeho teroru“.⁷

Je zřejmé, že myšlenka na likvidaci R. Heydricha příčinně souvisí právě s jeho příchodem do protektorátu, kde do 27. května, respektive 30. května,⁸ 1942 působil jako zastupující říšský protektor. Její provedení představuje ve svých přímých i nepřímých důsledcích jednu z důležitých událostí druhé světové války

³ PRO London, HS4/39, kopie svodky pod názvem „Oznámení ustanovení Reinhardta [sic] HEYDRICHA do pozice říšského protektora v Čechách a na Moravě“, 27. 9. 1941, kopie – tajné.

⁴ Tamtéž, přípis od L/IS X, 1. 10. 1941.

⁵ Tamtéž, body 5. a 6.

⁶ PRO London, HS4/15, záznam o setkání s gen. Ingrem, 30. 9. 1941.

⁷ Národní archiv Praha (dále jen NA), f. MV-L, sgn. 2–13–53, dodatek ke zprávě vyslance Sathmáryho, 2. 10. 1941.

⁸ Šéf nacistické pořádkové policie Kurt Daluge (1897–1946) byl oficiálně jmenován zastupováním zastupujícího říšského protektora 30. května 1942, do té doby mu byl výkon funkce svěřen pouze na základě Hitlerova ústního rozkazu. Srov. Bundesarchiv Berlin (dále jen BA), R43/1329b, předání pověřovací listiny K. Daluegemu, 30. 5. 1942.

dalece přesahující hranice protektorátu.⁹ I proto jistě patřila, patří a bude patřit k velmi frekventovaným tématům nejen historiografie 20. století. Její téměř epický rozměr¹⁰ vybízí k žánrově rozptýlenému zpracování, které je ne vždy zcela ku prospěchu kritické analýzy.¹¹ Další komplikací představuje rozdílná přístupnost primárních archivních pramenů v různých obdobích a v neposlední řadě také různé akcenty jednotlivých autorů publikujících v různých zemích.¹² Přitom

⁹ Otázky související s Heydrichovou likvidací lze velmi zhruba rozdělit do několika oblastí: 1. geneze vlastní myšlenky a praktické přípravy k jejímu uskutečnění probíhající ve Velké Británii, 2. působení skupiny Anthropoid na území protektorátu, spolupráce s domácími odbojovými složkami a modifikace původních plánů, 3. uskutečnění samotného útoku, 4. represe nacistického režimu v užším i širším smyslu slova (heydrichiáda), 5. propagandistické uchopení (a využití) oběma zneprátenými stranami.

¹⁰ Peter WILKINSON: *Foreign Fields. The Story of an SOE Operative*. London – New York, I. B. Tauris Publishers, 1997, s. 125.

¹¹ Srov. např. Alan BURGES: *Sieben Mann im Morgengrauen. Das Attentat auf Heydrich*. München, C. Bertelsmann Verlag, 1961; Dušan HAMŠÍK – Jiří PRAŽÁK: *Bomba pro Heydricha*. Praha, Mladá fronta, 1964; Miroslav IVANOV: *Nejen černé uniformy. Monology o atentátu na Reinharda Heydricha*. Praha, Naše vojsko, 1965; Alan WYKES: *Heydrich*. New York, Ballantine Books, 1973; Miroslav IVANOV: *Target: Heydrich*. New York, Macmillan, 1974; Rudolf STRÖBINGER: *Das Attentat von Prag*. Landshut, Verlag Politisches Archiv, 1977; Miroslav IVANOV: *Atentát na Heydricha*. Praha, Panorama, 1979; Hellmuth G. HAASIS: *Smrt v Praze*. Praha, Vítalis, 2004 (v německém originálu *Tod in Prag*. Reinbek, Rowohlt Verlag, 2002); Jiří ŠULC: *Dva proti Říši*. Praha, Knižní klub, 2007; Karel SÝS: *Akce Heydrich. Příliš mnoho otázek*. Mnichovice, BVD, 2008; Laurent BINET: *HHhH*. Praha, Argo, 2010; Miloslav MENŠÍK: *Anthropoid kontra Heydrich. Známe celou pravdu?* Praha, Epoque, 2011. V přehledu srov. rovněž Vojtěch ŠUSTEK: *Atentát na Reinharda Heydricha a druhé stanné právo na území tzv. protektorátu Čechy a Morava. Edice historických dokumentů sv. 1 a 2* (= Documenta Pragensia Monographia, sv. 26/1). Praha, Scriptorium, 2011, s. 63–70.

¹² K české produkci přehledově zejm. Zdeněk JELÍNEK: K problematice atentátu na Reinharda Heydricha. *Historie a vojenství* (HaV), 1991, č. 2, s. 65–101; Jiří ŠOLC: *Operace Anthropoid: ke nejasnostem kolem atentátu na Reinharda Heydricha*. HaV, 41 (2), 1992, s. 21–46 a v bibliografickém přehledu TÝŽ: *Výběrová bibliografie ke problematice atentátu na Reinharda Heydricha*. HaV, 2002, č. 1, s. 486–501. Pro klíčové dokumenty srov. především Jaroslav ČVANČARA: *Heydrich*. Praha, Laguna, 2002 a edici archivních dokumentů srov. Vojtěch ŠUSTEK: *Atentát na Reinharda Heydricha a druhé stanné právo na území tzv. protektorátu Čechy a Morava*, c. d.; přehled dosavadních edic srov. tamtéž, s. 60–63.

Z biografických zpracování srov. Charles WIGHTON: *Heydrich. Hitler's Most Evil Henchman*. London, Odhams Press, 1962; Svante LÖFGREN: *Reinhard Heydrich*.

je nutné upozornit, že poněkud nejasná zůstávají maxima a minima operace. Materiály britské provenience hovoří kromě již uvedeného „assassination“, což lze s jistými výhradami nejlépe chápat ve smyslu atentátu, rovněž o likvidaci (liquidation), exekuci/popravě (execution) a eliminaci (elimination).¹³ Zatímco první tři označení předpokládají fyzické zneškodnění, eliminace může znamenat mj. způsobení trvalých následků, tedy zhruba ve smyslu úvodního citátu.¹⁴

Záměrem tohoto příspěvku je shrnout stávající poznatky a interpretační možnosti týkající se relativně krátkého, nicméně naprosto klíčového údobí následujícího bezprostředně po vlastním útoku a končícího Heydrichovou smrtí. V centru pozornosti je kauzální řetězec vedoucí k danému typu zranění a následně rozbor poskytnuté lékařské péče, tedy téma spadající v neposlední řadě také do dějin medicíny. Přitom je zřejmé, že právě toto týdenní období vyvolává celou řadu dohadů, které oscilují mezi variantami, že Heydrich „zemřel sám, byl zavražděn, ponechán v takovém stavu, aby zemřel“.¹⁵ Osudovou potencialitu, pro

Malmö, Forsberg, 1967; Shlomo ARONSON: *Reinhard Heydrich und die Frühgeschichte von Gestapo und SD*. Stuttgart, Deutsche Verlags-Anstalt, 1971; Georges PAILLARD – Claude ROUGERIE: *Reinhard Heydrich. Protecteur de Bohême et Moraviae. La violoniste de la mort*. Paris, Fayard, 1973; Günther DESCHNER: *Reinhard Heydrich, Statthalter der totalen Macht*. Esslingen/Neckar, Bechtle, 1977 (citováno 4. vydání: Frankfurt/Main – Berlin, Ullstein, 1987; v českém překladu pod názvem *Reinhard Heydrich. Architekt totální moci*. Praha, Rybka, 2002); Francois BROCHE: *Heydrich. Prague, de 27 Mai 1942*. Paris, Balland, 1978; G. S. GRABER: *The Life and Times of Reinhard Heydrich*. London, R. Hale, 1981; Edouard CALIC: *Reinhard Heydrich, Schlüsselfigur des Dritten Reiches*. Düsseldorf, Droste, 1982; Callum MACDONALD: *The Killing of SS-Obergruppenführer Reinhard Heydrich*. London, Macmillan, 1989 (citováno dle německého překladu *Heydrich. Anatomie eines Attentates*. München, Knauer, 1993); Michele SAKKARA: *L'uomo dal cuore di ferro Reinhard Heydrich*. Roma, Best, 1993; Max WILLIAMS: *Reinhard Heydrich. The Biography, Vol. I. – Road to war*. Church Stretton, Ulric Publishing, 2001; TÝŽ: *Reinhard Heydrich. The Biography, Vol. II. – Enigma*. Church Stretton, Ulric Publishing, 2003; Mario R. DEDERICHS: *Das Gesicht des Bösen*. München, Piper, 2005 (v českém překladu pod názvem *Heydrich. Tvář zla*. Praha, Levné knihy, 2009); Edouard HUSSON: *Heydrich et la solution finale*. Paris, Perrin, 2008 (v českém překladu pod názvem *Heydrich – konečné řešení židovské otázky*. Ostrava, Domino, 2009) a Robert GERWARTH: *Hitler's Hangman. The Life of Heydrich*. New Haven – London, Yale University Press, 2011 (citováno dle německého překladu *Reinhard Heydrich. Biographie*. München, Siedler Verlag, 2011; zde i poslední souhrnný přehled literatury na s. 440–471).

¹³ PRO London, HS 9/39, „Detailní zpráva o operaci Anthropoid“ – kopie č. 1, 30. 5. 1942, tajné.

¹⁴ Srov. pozn. č. 2.

¹⁵ JELÍNEK: *K problematice*, c. d., s. 93.

jejíž naplnění byla právě úspěšnost či neúspěšnost lékařského zákroku nezbytná, pravděpodobně nejlépe vystihuje Hitlerova bezprostřední reakce z 28. května 1942: „... až bude Heydrich [...] opět zdravý a převezme úřad, nezůstane v Praze sedět jako říšský protektor příliš dlouho. Je pro tento post příliš mladý.“¹⁶ Připomeňme jen, že by to v praxi s pravděpodobností hraničící s jistotou znamenalo nejen Heydrichovu účast na bezprostředních represáliích, nýbrž i další účast na provádění genocidní politiky jím řízeného bezpečnostního aparátu.

Účelem tohoto článku není rozbor etických otázek, které samozřejmě cílena fyzická likvidace ve spojení s politickými či ideologickými cíli před medicínu staví.¹⁷ Základní rozpor je zřejmý: je-li podstatou atentátu fyzické odstranění vybrané osoby, zpravidla úzce spojené s určitým typem politické moci, pak podstatou lékařského zákroku je zachování zdraví a života, tedy *eo ipso* negování likvidačního útoku.

Konečně pokud jde o zpracování lékařských aspektů, je v různé míře zastoupena v obecné produkci, která se ovšem vyznačuje často základními a opakovanými faktografickými nepřesnostmi.¹⁸ K dispozici jsou však i dílčí studie.¹⁹ Samostatnou

¹⁶ Cit. dle Miroslav KÁRNÝ – Jaroslava MILOTOVÁ – Margita KÁRNÁ: *Deutsche Politik im „Protektorat Böhmen und Mähren“ unter Reinhard Heydrich*. Berlin, Metropol, 1997, s. 282.

¹⁷ Srov. Wolfgang PLAT: *Attentate. Eine Sozialgeschichte des politischen Mordes*. Düsseldorf-Wien, Econ Verlag, 1982; Alexander DEMANDT: *Das Attentat in der Geschichte*. Augsburg, Bechtermünz, 2000; Dirk LANGE: *Die politisch motivierte Tötung*. Frankfurt/Main, Lang, 2007; Jörg von UTHMANN: *Attentat – Mord mit gutem Gewissen*. Berlin, Siedler, 2001.

¹⁸ Srov. např. IVANOV: *Nejen*, c. d., s. 139; DESCHNER, c. d., s. 272; DEDERICHS, c. d., s. 144–145; MACDONALD, c. d., s. 217 či GERWATH, c. d., s. 28, 31.

¹⁹ Richard A. DAVIS: The Assassination of Reinhard Heydrich. In: *Surgery, Gynaecology, Obstetrics Magazine*, 13, 1971, s. 304–318; E. ROSEAU: Reinhard victime d'un attentat; aurait il pu être sauvé? In: *Nouvelle Presse Medicale*, 1, 1971, s. 61–62; Prokop MÁLEK: *Atentát na Heydricha a pokusy na lidech z pohledu lékaře*. *Vesmír* 59 (10), 1980, s. 312–314; TÝŽ: *Sondy pod povrch lékařské vědy*. Praha, Avicenum, 1982, s. 53–60 (jedná se o shodný text otištěný roku 1980); Ivo ŠTEINER: Pitva Reinharda Heydricha. *Česko-Slovenská patologie* 43 (3), 2007, s. 114–116 a Ray J. DEFALQUE – Amos J. WRIGHT: The Puzzling Death of Reinhard Heydrich. In: *Bulletin of Anesthesia History*, 27 (1), 2009, s. 4–7. Relevantní jsou reportážní články – Karel KAŠÁK: K Heydrichově operaci s cizími brýlemi. *Svět v obrazech*, 23 (19), 1968, b. s.; TÝŽ: V Heydrichově pokoji na Bulovce. *Svět v obrazech*, 23 (20), b. s.; TÝŽ: Zamyšlení u operačního stolu. *Svět v obrazech*, 23 (21), 1968, b. s. a Miroslav HONZÍK: *Za Heydrichem otazník*. Praha, Práce, 1989, s. 274–280.

skupinu představují práce věnující se údajnému použití botulinotoxinu.²⁰ Pokud jde o archivní materiály, je situace nanejvýše nepříznivá, neboť klíčové podklady jako chorobopis či evidence a vyúčtování lékařských zákroků atd. se nedochovaly.²¹ Stejně nepřístupné jsou záznamy v dobové vojenské zdravotní evidenci.²²

K problematice sulfonamidů a návazným pokusům prováděných na věznicích koncentračních táborů srov. Carl JELENKO III et al.: *The Marfanil Mystery*. In: *Surgery, Gynaecology & Obstetrics*, 122 (1), 1966, s. 121–127; Angelika EBBINGHAUS – Karl H. ROTH: *Kriegswunden. Die Kriegschirurgischen Experimente in den Konzentrationslagern und ihre Hintergründe*. In: Karl DÖRNER – Angelika EBBINGHAUS (eds.): *Vernichten und Heilen. Der Nürnberger Ärzteprozess und seine Folgen*. Berlin, Aufbau Verlag, 2001; Paul WEINDLING: *Nazi Medicine and the Nuremberg Trials. From Medical War Crimes to Informed Consent*. Houndmills, Basingstoke, 2004; Thomas HAGER: *The Demon under the Microscope. From Battlefield Hospitals to Nazi Labs*. New York, Harmony Books, 2006, s. 260–262; John E. LESCH: *The First Miracle Drugs. How the Sulfa Drugs Transformed Medicine*. Oxford, OUP, 2007; Volker ROELCKE: Die Sulfonamid-Experimente in nationalsozialistischen Konzentrationslagern: Eine kritische Neubewertung der epistemologischen und ethischen Dimension. In: *Medizinhistorisches Journal*, 44, 2009, s. 42–60.

²⁰ B. a.: Obituary: Paul Fildes, 1882–1971. In: *Journal of General Microbiology*, 70, 1972, s. 1–11; Robert HARRIS – Jeremy PAXMAN: *A Higher Form of Killing. The Secret History of Chemical and Biological Warfare*. London, Chatto & Windus, 1982, s. 88–94; James A. MOBLEY: Biological Warfare in the Twentieth Century: Lessons from the Past, Challenges for the Future. In: *Military Medicine*, 160 (11), 1995, s. 547–552; Benjamin GARRET: The CW Almanac: April 1996. In: *Applied Science and Analysis (ASA) Newsletter*, 3, 1996, s. 9; G. B. CARTER: The Legend of Fildes and the Heydrich Assassination. In: *ASA Newsletter*, 4, 1996, s. 8; Jiří MATOUŠEK: A BTX-bomb for Reinhard Heydrich? Doubts and Questions Still Remain. In: *ASA Newsletter*, 5, 1996, s. 8; Erhard GEISLER: More about the Heydrich Assassination. In: *ASA Newsletter*, 6, 1996, s. 10; TÝŽ: *Biologische Waffen – nicht in Hitlers Arsenalen. Biologische und Toxin-Kampfmittel in Deutschland von 1945 bis 1945* (= Studien zur Friedensforschung, Bd. 11). Münster, Lit Verlag, 1999, s. 333–336; Carus W. SETH: Case 1942-01: British SOE (against Reinhard Heydrich), May 27, 1942. In: *Bioterrorism and Biocrimes*, 2002, s. 89.

²¹ Část složky Heydrichova chorobopisu, operační kniha a zápis o rentgenování jsou naposledy s jistotou doloženy k roku 1968. Srov. KAŠÁK: *Zamyšlení*, c. d., b. s. a blíže v části II.

Neznámý je rovněž osud Heydrichovy zdravotní dokumentace vedené v rámci zdravotní služby SS. Lze pouze předpokládat, že byl jako prominentní představitel SS léčen v sanatoriu Hohenlychen. Stejně tak není známo, zda se např. chorobopis či lékařská zpráva nenachází v držení rodiny.

²² Srov. podmínky pro poskytování záznamů WAST Berlin – Německé služebny pro vyrozumění nejbližších příbuzných padlých branné moci.

K dispozici zůstává především prvotní hlášení s popisem operace,²³ kopie záznamů z knihy vyšetření RTG a tzv. velké operační knihy, přebal chorobopisu²⁴ a předběžná, resp. závěrečná zpráva o obdukcii.²⁵ Nově byl dohledán dochovaný úmrtní matriční záznam.²⁶ Další relevantní údaje jsou obsaženy v korespondenci mezi vybranými aktéry, respektive v německých záznamech úřední proveniencí.²⁷ Důležité jsou rovněž vzpomínky, které však mají ze své podstaty různou vypovídací hodnotu.²⁸ K dispozici jsou rovněž nové souhrnné práce dotýkající se jednotlivých aktérů provádějících lékařské ošetření.²⁹ Konečně reflexi lékařského

²³ V přetisku srov. ČVANČARA: *Heydrich*, c. d., s. 127; Michal BURIAN et al: *Atentát: Operace Anthropoid 1941–1942*. Praha, Avis, 2007, s. 65 a v edici ŠUSTEK, c. d., I, dok. č. I/40.

²⁴ KAŠÁK: *Zamyšlení*, c. d., b. s. V přetisku ČVANČARA: *Heydrich*, c. d., s. 166.

²⁵ V přetisku srov. ČVANČARA: *Heydrich*, c. d., s. 125, 127.

²⁶ Matriční úřad Praha 1, knihy Německého matričního úřadu, Standesamt I, 1942, č. zápisu 348. Srov. ŠUSTEK, c. d. I, dok. I/58.

²⁷ BA Berlin, NS 19/3961, pracovní deník Rudolfa Brandta, 1942.

²⁸ Ferdinand SAUERBRUCH: *Také bylo moje žvície*. Warszawa, Czytelnik, 1976, s. 406–416 (poprvé vydáno v německém originálu roku 1952); Walter SCHELLENBERG: *The Schellenberg Memoirs*. London, Andre Deutsch, 1956, s. 333–335; Herwig HAMPERL: *Werdegang und Lebensweg eines Pathologen*. Stuttgart – New York, F. K. Schattauer Verlag, 1972; Herbert LANG: „*Viel Glück auf dem Weg nach München*“. München, Landesbayerische Verlagsanstalt, 1983.

²⁹ Emil G. H. LUTZ: „*Die goldenen Hände*“. Lichtenburg, München, 1963, s. 35–51; Herbert LANG: *Die Deutsche Chirurgenschule zu Prag. Herrn Hofrat Professor Dr. med. Walter Dick zum 85. Geburtstag*. In: *Forschung und Praxis in den Sudetenländern* (= Schriften der Sudetendeutschen Akademie der Wissenschaften und Künste, Bd. 5). München, Verlaghaus Sudetenland, 1984, s. 67–92; Monika GLETTTER – Alena MÍŠKOVÁ: *Prager Professoren 1938–1948. Zwischen Wissenschaft und Politik*. Essen, Klartext, 2001; Wolfgang U. ECKART: *Ernst Ferdinand Sauerbruch (1875–1951)*. In: Michael FRÖHLICH (ed.): *Die Weimarer Republik*. Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2002, s. 175–187; Franz MÖRL: *Erinnerungen an einen großen sudetendeutschen Arzt und Chirurgen – Hofrat Prof. Dr. Walter Dick*. In: *Forschungsbeträge der naturwissenschaftlichen Klasse – Sudetendeutsche Akademie der Wissenschaften und Künste*, Bd. 28. München, Sudetendeutsche Akademie der Wissenschaften und Künste, 2008, s. 219–236; Josef ŠTINGL et al.: *Biografie*. In: *Rozhledy v chirurgii*, 88 (3), 2009, s. 151–157; Judith HAHN: *Grawitz, Genzken, Gebhardt. Drei Karrieren im Sanitätsdienst der SS*. Münster, Klemm & Oelschläger, 2008; Volker KLIMPEL: *Josef Hohlbaum – Chirurg im Strudel der Zeit*. In: *Chirurgische Allgemeine*, 10 (9), 2009, s. 477–482.

zákroku je možné alespoň částečně doplnit i na základě britských materiálů vycházejících zpravidla z agenturních a tiskových zpráv.³⁰

1. Determinanty operace

Kvůli charakteru zranění a s ním souvisejícími lékařskými zákroky je důležité připomenout kauzální řetězec, který k němu vedl a který lze vymezit 1. stanovením cíle, 2. typem útoku, respektive útočného prostředku způsobivším zranění, 3. situací, v níž bylo zranění způsobeno a 4. poskytnutím či neposkytnutím první pomoci.

Heydrich coby jednoznačný cíl zvláštní operace byl ze strany S.O.E., jehož praktická součinnost byla nezbytná, stanoven nejpozději 20. října 1941, tedy ani ne měsíc po nástupu do své nové funkce v Praze.³¹ Otázka, kdo a kdy přesně byl autorem této myšlenky, respektive v jakých interakcích, je pro účely této studie ponechána stranou.³² K již známým údajům lze dodat, že česká strana informovala britské zástupce S.O.E. o „operaci Anthrapoid“,³³ jejímž účelem mělo být provedení cíleného atentátu (assassination) na území protektorátu již 3. října 1941; operace měla být uskutečněna ještě během měsíce října 1941 dvěma muži spadajícími pod pravomoc plk. F. Moravce.³⁴ Vyloučeny přitom nebyly ani vlastní oběti.³⁵ Po posunutí data operace bylo její označení potvrzeno 8. října 1941 jako „Anthropoid“.³⁶ Heydricha zmiňují jako jednoznačný cíl rovněž britské zprávy a přehledy bezprostředně po 27. květnu 1941; žádné alternativní cíle útoku nejsou uváděny.³⁷

³⁰ PRO London, HS4/39, novinové výstřižky za období květen až červen 1942.

³¹ Tamtéž, „Detailní zpráva o operaci Anthrapoid“ – kopie č. 1, 30. 5. 1942, tajné.

³² Srov. Jirí ŠOLC: *Přijdeme za svítání. Diverze v neregulární válce československého odboje v letech 1939–1945*. Praha, Naše vojsko, 2005, s. 31–42, 69–75 a Jan KUKLÍK – Jan NĚMEČEK: *Československá exilová vláda, Britové a atentát na Reinharda Heydricha. Moderní dějiny*, 18 (2), 2010, s. 145–176.

³³ PRO London, HS 4/19, zpráva „Operace Anthrapoid“, 3. 10. 1941.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ ŠOLC: *Přijdeme*, c. d., s. 69–75; Stanislav KOKOŠKA: *Jak byl proveden atentát na Heydricha?* In: Jirí KOČIAN – Milan OTÁHAL – Miroslav VANĚK (eds.): *Historie prožité minulosti. K šedesátinám Oldřicha Tůmy*. Praha, ÚSD AV ČR, 2010, s. 105–115, zde s. 111.

³⁶ PRO London, HS4/18, záznam o listopadových operacích S.O.E., 8. 10. 1941.

³⁷ Tamtéž, HS4/22, „Ukončené operace“ S.O.E. – tabulkový přehled, 8. 1. 1943.

Modus operandi plánované operace počítal od samého začátku s útokem za použití palných zbraní a výbušnin, respektive kombinací obojího; chemické ani biologické agens nejsou zmíněny. Britské prameny dále jasně rozlišují mezi „plánem“ a „alternativami“, přičemž pro obé byla uzpůsobena i výbava operační skupiny (1. kontejner = plán, 2. kontejner = alternativy).³⁸ Jelikož Heydrichovo zranění bylo způsobeno explozí bomby, omezuje se následující přehled pouze na problematiku výbušnin.³⁹

Pakliže měl být útok proveden prostředky dodanými z Velké Británie, uvažovalo se v první fázi o použití ručních granátů. Britská zpráva z 3. října 1941 výslovně zmiňuje „3 ruční granáty používané... během výcviku.“⁴⁰ Již v této fázi značně kvapných příprav se přitom projevoval logistický problém, kterým byl nedostatek výbušnin dodávaných pro potřeby S.O.E. Vedoucí české sekce major Peter A. Wilkinson (1914–2000)⁴¹ proto musel zdůraznit 10. října 1941 potřebu s výbušninami šetřit.⁴² Po odložení operace, které znamenalo získání téměř tří měsíců navíc, došlo pod vedením kapitána Alfgara Hesketh-Pricharda (1916–1944)⁴³

³⁸ Tamtéž; HS4/39, „Detailní zpráva o operaci Anthropoid“ – kopie č. 1, Příloha A – Výbava odvezená Anthropoidem, 30. 5. 1942, tajné a tamtéž, rozpis vybavení „Anthropoid“ (malá a velká bedna/small box and large box), 26. 11. 1941. Srov. ŠOLC: *Nikdo*, c. d., s. 60; TÝŽ: Technické vybavení operační skupiny ANTHROPOID. *HaV*, 55 (1), 2006, s. 31–39; MACDONALD, c. d., s. 210; KOKOŠKA, c. d., s. 110.

³⁹ K výcviku srov. ŠOLC: *Nikdo*, c. d., s. 47–49, 53; TÝŽ: *Podpalte Československo. Kapitoly z historie československého zahraničního a domácího odboje (1939–1945)*. Praha, Naše vojsko, 2005, s. 191–209; TÝŽ: *Přijedeme*, c. d., s. 69–108; Marie MATUŠŮ: *Muži pro speciální operace*. Praha, Naše vojsko, 2005, s. 75–209.

⁴⁰ PRO London, HS4/19, zpráva „Operace Anthrapoid“, 3. 10. 1941. Srov. ŠOLC: *Technické vybavení*, c. d., s. 31–39.

⁴¹ Srov. MATUŠŮ: c. d., s. 77–78.

⁴² PRO London, HS4/18, záznam rozhovoru mezi mjr. Wilkinsonem a mjr. Šustrem v Porchester Gate, 10. 10. 1941.

⁴³ Archiv bezpečnostních složek Praha (dále jen ABS), sgn. 37–308–1, hlášení STS 21 ze dne 29. 10. 1941, 29. 10. 1941.

A. Hesketh-Prichard byl synem známého cestovatele a dobrodruha Hesketh V. Hesketh-Pricharda (1876–1922). Roku 1935 nastoupil na Queen's College v Oxfordu, kterou ovšem nedokončil. Od roku 1938 pracoval, zřejmě se zpravodajským posláním, v Praze. V rámci S.O.E. se podílel na celé řadě operací včetně nasazení u Titových partyzánů. Zemřel roku 1944 za nevyjasněných okolností v Logarské dolině v dnešním Slovinsku. Srov. ŠOLC: *Nikdo*, c. d., s. 56; MATUŠŮ: c. d., s. 374; Patrick HOWARTH: *Undercover. The Men and Women of the Special Operation Executive*. London, Routledge, 1980, s. 21–28; Peter PIRKER: *Partisanen und Agenten: Geschichtsmymthen um die SOE-Mission Clowder*. *Zeitgeschichte*, 38 (1), 2011, s. 21–55.

a majora C. V. („Nobby“) Clarka⁴⁴ kromě jiného rovněž k prohloubení znalostí ohledně výroby bomb a praktického zacházení s výbušninami.⁴⁵ V tomto období lze předpokládat i výcvik s upravenými verzemi původně protitankového granátu 73 Mk 1⁴⁶ neboli tzv. termoskové bomby či také „Woolworth“ bomby. Ta měla cylindrický tvar zakončený nahoře krytem, který vzdáleně připomínal kryt termosky. V průměru měl 89 mm, na délku 280 mm a vážil přibližně 2 kg. Původně obsahoval asi 1,6 kg dynamitové náplně. Kvůli své hmotnosti mohl být použit pouze na krátké vzdálenosti v rozmezí ca od 10 do 14 metrů; byl schopen prorazit pancíř o síle až 51 mm. Ohledně původu a výroby použitého kusu nicméně panují rozdílné názory.⁴⁷ Její podobu lze odvodit od druhého kusu, který se dochoval na místě útoku.⁴⁸ Původní granát 73 Mk1 byl upraven tak, že byl zespodu zkrácen plášt' přibližně o dvě třetiny délky, byla odstraněna původní výbušná náplň a zachována hlava s asi 1 cm širokou obrubou, dále byly vystříženy dva a dva pruhy o šíři 1 cm a délce 8 cm.⁴⁹ Prostor vzniklý ohnutím těchto pásů byl vyplněn plastickou trhavinou P. E. 4,⁵⁰ takto vzniklý objekt byl omotán izolační páskou a ta pak ještě byla ovinuta kolem celé bomby.⁵¹ Do plastické trhavině byl nakonec umístěn nárazový zapalovač vz. 247 z černého bakelitu, opatřený vrhovou pojistkou; celková hmotnost je odhadována asi

⁴⁴ ŠOLC: *Technické vybavení*, c. d., s. 37. Srov. rozhovor č. 4 s Johnem V. Clarkem – „Válečné vzpomínky na mé dětství v Bedfordu – sabotážní práce mjr. C. V. Clarka – „Operace Josephine“ – přepadení transformátorové stanice v Pessac roku 1942; rozhovory jsou dostupné na internetové stránce <http://www.bbc.co.uk/ww2peopleswar/stories/51/a5961251.shtml>

⁴⁵ K výcviku srov. ŠOLC: *Přijďeme*, c. d., s. 84–93 a obecně MATÚŠŮ: c. d., s. 111–146.

⁴⁶ Srov. ŠOLC: *Přijďeme*, c. d., s. 101 a TÝŽ: *Technické vybavení*, c. d., s. 37.

⁴⁷ WILKINSON: c. d., s. 125–126; ŠOLC: *Technické*, c. d., s. 37; KOKOŠKA: c. d., s. 110. Samostatnou kapitolu představuje tvrzení HARRIS – PAXMANN: c. d., s. 90, 92, 93, 94 (autoři zde bez jakéhokoliv odkazu na písemné materiály uvádějí, že bomby měly být připraveny osobně P. Fildesem v Porton Downu včetně náplně obsahující botulinotoxin). Podrobněji v části II.

⁴⁸ Srov. *Deutsches Kriminalpolizeiblatt – Sonderausgabe*, Nr. 4292a, 2. 6. 1942. Dále Jaroslav ČVANČARA: *Akce atentát*. Praha. Magnet-Press, 1991, s. 94–95; TÝŽ: *Heydrich*, c. d., s. 151; Winston G. RAMSEY: *The Assassination of Reinhard Heydrich*. In: *After the Battle*, 1979, č. 24, s. 3–37, zde s. 8; BURIAN et al.: c. d., s. 64.

⁴⁹ ŠOLC: *Technické vybavení*, c. d., s. 37; KOKOŠKA: c. d., s. 109–110.

⁵⁰ P.E. 4 byla vyráběna největší britskou společností zabývající se chemickou produkcí, Imperial Chemical Industries. Tato firma vznikla roku 1926 fúzí čtyř společností a fungovala pod stejným názvem po celé 20. století.

⁵¹ ŠOLC: *Technické vybavení*, c. d., s. 37.

kolem 7 kg.⁵² Mimořádně citlivá rozbuška vyžadovala složitější a precizně nacvičený nához.⁵³ Zvláštní cvik jako základní předpoklad úspěšného útoku zdůraznili i nacističtí vyšetřovatelé: „Jeho [útočnickovy – pozn. aut.] možnosti byly tedy při tak citlivé rozbušce omezeny a při normální jízdě, nemluvě o tom, kdyby auto jelo rychleji, by byl atentát neproveditelný.“⁵⁴ Usilovný nácvik, zakončený v následujících dnech „hodem na auto s atrapou uvnitř“, patrně potvrzuje i objednávka 100 kusů víček granátů vz. 73 Mk 1 z 20. října 1941.⁵⁵ Nicméně počátkem listopadu 1941 bylo využití P. E. 4 ohroženo, neboť britské Ministerstvo zásobování (Ministry of Supply; MoS) vážně uvažovalo o ukončení její produkce. Mezi 6. a 7. listopadem 1941 proto došlo k jednání se zástupci S.O.E. včetně mjr. Clarka, který měl, spolu se zástupci Oddělení pro vědecký výzkum (Department of Scientific Research; D.S.R.), klíčové slovo pro zachování produkce právě s ohledem na její akce. Clarkovy argumenty, shrnuté 10. listopadu 1941, zněly, že P. E. 4 je 1. daleko vhodnější a tvárnější pro umístění do atypických náplní a 2. vhodnější pro kamuflování a transport.⁵⁶

Pokud jde o situaci, v níž měl být útok proveden, mělo se o ní rozhodnout až po seskoku,⁵⁷ nicméně výcvik byl koncipován „ve všech možných polohách na pevné i pohyblivé cíle, ve volném terénu i v uzavřených objektech a místnostech“.⁵⁸ Jednu z ústředních variant, jak již bylo naznačeno, představoval útok na jedoucí opancéřovaný automobil.⁵⁹

Třetím determinujícím činitelem tedy byl automobil, respektive osobní ochrana převážené osoby a místo, kde byl útok proveden.⁶⁰ Jak známo, byl daným vozem otevřený dvoudveřový Mercedes-Benz (dále jen M-B) 320B černé barvy

⁵² TÝŽ: *Nikdo*, c. d., s. 66.

⁵³ ŠOLC: *Technické vybavení*, c. d., s. 37.

⁵⁴ NA Praha, f. AMV ST-109, sgn. 109–13–4, „Vyšetřování atentátu“ – zpráva gestapa Praha, 25. 6. 1942, tajné.

⁵⁵ PRO London, HS4/57, dopis ohledně dalších pokusů vč. figuríny, 20. 10. 41. Podrobný popis těchto pokusů a jejich výsledků z 22.–23. 10. 1941 zůstává nepřístupný.

⁵⁶ Tamtéž, vyjádření šéfa operační sekce S.O.E., 10. 11. 1941. Další korespondence ohledně této problematiky uložená pod stejnou signaturou s daty 6., 7., 10. a 11. 11. 1941 zůstává nepřístupná.

⁵⁷ Tamtéž, HS 4/49, záznam A. Hesket-Pricharda, 22. 1. 1942. Srov. KOKOŠKA: c. d., s. 109.

⁵⁸ ŠOLC: *Nikdo*, c. d., s. 55, 56. Srov. MACDONALD: c. d., s. 157–158.

⁵⁹ PRO London, HS 4/49, záznam A. Hesket-Pricharda, 22. 1. 1942. Srov. WILKINSON: c. d., s. 125; KOKOŠKA: c. d., s. 109.

⁶⁰ MACDONALD: c. d., s. 188–189, 195.

s registrační značkou „SS – 3“, tzn. vázanou k Heydrichově pozici šéfa RSHA.⁶¹ Typové označení tohoto oblíbeného vozidla vyšších velitelských kádrů SS a wehrmachtu souviselo s původním zdvihovým objemem 3,2 l. Jednalo se o šestiválec se čtyřstupňovou, přímo řazenou převodovkou, která byla uzpůsobená i pro provoz na tehdy budovaných německých dálnicích. Kola byla nezávisle zavěšena a odpružena kombinací vinutých a listových per. U kabrioletu typu B je pohotovostní hmotnost uváděna 1 900 kg a maximální rychlost 126 km/h. Model 320, vyráběný do roku 1942, byl vybaven hydraulickými brzdami, které zajišťovaly krátkou brzdnou dráhu. Heydrichův M-B byl očividně vybaven autorádiem, které patřilo k nadstandardní výbavě, a dále automobilovou sirénou, modrým levým postranním výstražným světlem a třetím přídavným světlotmetem umístěným před chladičem.⁶²

⁶¹ Hlavní reprezentační vůz Heydrichova předchůdce v úřadu Horch 951A jezdil s protektorátní registrační značkou „PD – 9“. Vozidla s německým policejním a SS registračním označením mohla být oficiálně v protektorátu v provozu od září 1939, srov. Nařízení o dalším používání motorových vozidel v protektorátu Čechy a Morava ze dne 18. srpna 1939. In: *Věstník Říšského protektora*, 1939, č. 22 (23. 9. 1939), s. 153–154. Ohledně modelu vozidla a registrační značky panuje nejasnost. Tak např. u BURIAN et al., c. d., s. 58 je chybně uveden model 320C (model 320C byl zaveden do výroby až roku 1993!), registrační značku „SS – 4“ uvádějí např. JELÍNEK: c. d., s. 83 či Max WILLIAMS: *Reinhard Heydrich. The Biography, Vol. I*. Church Stretton, Ulric Publishing, 2001, s. 154.

Registrační značku „SS – 3“ uvádí jak Pannwitzova zpráva, tak např. záznam v libeňské policejní služebně, srov. David HUBENÝ – Jan HASIL: *Jeden dramatický den protektorátu – uniformovaná policie ve Velké Praze 27. května 1942 a dnech následujících*. In: Milan HRDLÍČKA – Jiří HASIL (eds.): *Psáno do oblak. Sborník k nedožitému sedmdesátinám prof. Jana Kuklíka*. Praha, Karolinum, 2011, s. 101–111, zde s. 104 a dále také NA Praha, f. AMV ÚRP-114, sgn. 114–10–2, zpráva Pražského policejního ředitelství osobnímu referentovi K. H. Franka R. Giesovi, 27. 5. 1942. Srov. ŠUSTEK: c. d. I, dok. č. I/37.

Není bez zajímavosti, že na snímcích pořízených na místě útoku byly všechny výsostné znaky, jako např. autostandarta, a registrační značky odstraněny. Srov. ČVANČARA: *Heydrich*, c. d., s. 137–145.

V dostupných archívních materiálech týkajících se vozového parku Sipo a SD, respektive RSHA, bohužel jakékoliv údaje k tomuto vozu chybí. Srov. BA Berlin, R58/257, obstarávání vozidel Sipo, 1933–1944; tamtéž, R58/856, obstarávání a používání vozidel Sipo, 1936–44; tamtéž, R58/861, příjem nových vozidel z tovární produkce, 1939–44.

⁶² Srov. ČVANČARA: c. d., s. 119–121.

Lze předpokládat, že M-B 320B byl jedním z několika vozidel této značky, která Heydrich během svých pobytů v protektorátu používal.⁶³ Uvedená registrační značka byla s největší pravděpodobností přenosná dle potřeby.⁶⁴ Důvod, proč byl vůz typu M-B 320B od počátku roku 1942 využíván častěji, mohl souviset s Hitlerovým nařízením o přechodu na menší kubatury pro úsporu paliva z ledna 1942.⁶⁵ Ten se týkal i šéfů úřadů SS (Amtschefs) a výjimky byly povoleny pouze ve výjimečných případech. Sám Heydrich k tomu neopomněl v oběžníku pro Sicherheitspolizei (Sipo) a Sicherheitsdienst (SD) dodat, že v tomto ohledu „musí SS-vůdce působit jako vzor“.⁶⁶

Heydrichem používaný M-B 320B nebyl pancéřovaný a nebyly v něm provedeny ani dodatečné bezpečnostní úpravy, jako např. opatření zadních částí opěradel plechovými pláty atp. Dobrou znalost Heydrichem používaných vozů oběma parašutisty, zejména však Kubiše, dosvědčil po válce František Šafařík (nar. 1907), zaměstnanec hospodářské správy Pražského hradu a jejich klíčový informátor: „*Jako úkol mně určil [Zelenka-Hajský – pozn. aut.], abych je [Kubiše a Gabčíka – pozn. aut.] podrobně informoval o programu cest Heydrichových, kterým autem pojedje, kdy a kam pojedje. Za tímto účelem setkal jsem se s oběma jmenovanými ještě vícekrát. Také u mne na Hradě byl několikrát Kubiš, který si prohlédl auto Heydricha... Těm [určeným spojčkám – pozn. aut.] jsem předával potřebné zprávy o chystaném odjezdu, očekávaném příjezdu Heydrichově, s udáním dalších podrobností, jako na př. zda bude mít s sebou doprovod či nikoliv.*“⁶⁷

Pokud jde o doprovodnou či ochrannou službu (Begleit- und Schutzdienst), ta spadala u říšského protektora od roku 1939 pod tzv. Říšskou bezpečnostní službou (Reichssicherheitsdienst; RSD). Jejím hlavním úkolem bylo zajišťování osobní bezpečnosti, vyšetřování plánů případných atentátů či dohled nad místy a budovami, v nichž říšský protektor pobýval, či které navštěvoval.⁶⁸ Příslušníci RSD zpravidla původně náleželi ke kriminální policii či gestapu a lze

⁶³ Během oficiální návštěvy H. Himmlera 29. 10. 1941 to byl např. M-B 540K rovněž s registrační značkou „SS – 3“. Srov. tamtéž, s. 54 (tento automobil je chybně označen jako M-B 320B). Stejná registrační značka je zachycena ještě na třetím vozu M-B během návštěvy A. Speera v Praze v prosinci 1941, srov. WILLIAMS: II, c. d., s. 106.

⁶⁴ Podle některých autorů měl mít Heydrich k dispozici ještě registrační značku „SS – 4“.

⁶⁵ BA Berlin, R58/257, oběžník šéfa Sipo a SD II D 3 A Nr. 1652/41, 20.1.1942.

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Vojenský historický archiv Praha (VHA), 37–308–3, výpověď F. Šafaříka o jeho spolupráci s muži z Anthropoid, 24. 4. 1946. Srov. ŠUSTEK: c. d. I., dok. č. I/107.

⁶⁸ Během úřadování K. von Neuratha (1939–1941) fungovalo tzv. ochranné komando RSD jak v Černínském paláci a jižním křídle Pražského hradu, tak na

předpokládat alespoň základní kurzy v poskytování první pomoc. Pro přesuny užívali téměř výhradně vozů M-B, a to v doprovodné autokoloně jednoho až dvou vozů po čtyřech až pěti osobách.⁶⁹ V rámci RSHA/Úřadu IV byla v březnu 1940 transformována ochranná a zabezpečovací služba (Schutz- und Sicherungsdienst), která zodpovídala za všechna bezpečnostně policejní ochranná nařízení a zároveň shromažďovala hlášení o možných atentátech; návazně byly zřízeny referáty ochranné služby (Schutzdienstreferate).⁷⁰ Lze říci, že koncentrace pravomocí týkajících se ochranných nařízení způsobila paradoxní situaci, v níž mohl Heydrich, pokud se tak rozhodl, zůstat *de facto* sám bez ochrany. To ostatně zcela jasně potvrdil i referent ochranné služby Sipo pro oblast Paříže, který na schůzi všech ochranných referentů v Čáchách, konané ještě za Heydrichova života 1. a 2. června 1942, připomenul, že „šéf Bezpečnostní policie při své poslední přítomnosti v Paříži [5. – 7. května 1942 – pozn. aut.] zakázal, aby byla přijata ochranná opatření pro jeho osobu. Nařízení šéfa platí... jako přímý příkaz a musí být podle toho zohledněno.“⁷¹ V tomto ohledu asi odpovídá skutečnosti teze o Heydrichově „arogantní nadutosti“⁷² nepřilíš korespondující s jeho dřívější obsesí z napadení,⁷³ neboť v protektorátu byla ochranná opatření nastolená během Neurathova působení značně omezena již počátkem října 1941 a každé jejich další rozšíření podléhalo Heydrichovu příkazu, respektive bylo jím osobně zakázáno.⁷⁴ Stejně tak byla bezprostředně před 27. květnem 1942 odvolána

zámku v Panenských Břežanech. Srov. ABS Praha, 52–38–4, protokolární výpověď P. Schumma, 24. 7. 1946.

⁶⁹ Kromě Hitlera, Göringa, Himmlera, Ribbentropa, Goebbelse, Fricka a Darrého byli později chráněnými osobami RSD také K. H. Frank, Seys-Inquart, Terboven, Dönitz, Best, Kaltenbrunner, Ley či Koch. Srov. Peter HOFFMANN: *Hitler's Personal Security*. London, MacMillan Press Ltd., 1979, s. 39, 62.

⁷⁰ BA Berlin, R58/482, oběžník šéfa Sipo a SD, 9. 3. 1940, tajná říšská věc.

⁷¹ Tamtéž, R58/331, zpráva o konferenci referentů ochranné služby 1.–2. 6. 1942 v Čáchách, červen 1942, tajné.

⁷² MACDONALD: c. d., s. 203.

⁷³ Detaily k technickému zabezpečení Heydrichova bytu v Doellerstraße (později Berlinerstraße) č. p. 8, z něhož se odstěhoval k 1. 7. 1937 do Augustastraße 14 u jezera Schlachtensee, jsou obsaženy ve spisu uloženém v ABS Praha, 52–52–2, náčrtek bytu s popisky k jednotlivým poplašným zařízením, 1935–1937. Vzpomínky A. Speera na zabezpečení domu na Augustastraße jsou uvedeny v MACDONALD: c. d., s. 117.

⁷⁴ ABS Praha, 52–38–4, protokolární výpověď P. Schumma, 24. 7. 1946. Náčrtek trasy Heydrichova automobilu srov. ŠUSTEK: c. d. I, dok. č. I/8 až I/12 a příl. č. 3; BURIAN et al: c. d., s. 58.

i strážní služba protektorátního četnictva a policie na důležitých křižovatkách a komunikacích se zvýšeným provozem při Heydrichově cestě do úřadu.⁷⁵ Nic na tom nezměnilo ani zajištění sabotážního materiálu z dubna a května 1942, na základě jehož rozboru byl vysloven předpoklad, že může být plánován atentát, o čemž měl být Heydrich vyrozuměn a v důsledku čehož byla zesílena bezpečnostní opatření zejména při konání veřejných akcí.⁷⁶ K tomu došlo rovněž při Himmlerově návštěvě Prahy 1. května 1942, respektive při konferenci představitelů RSHA a abwehru na Pražském hradě 18. května 1942.⁷⁷ Protektorátní policejní složky o ní např. nebyly vůbec informovány.

Pokud jde o výběr místa, ukázaly se původní představy (Pražský hrad, Černínský palác) jako neschůdné; neméně problematické byly pro provedení útoku i veřejné akce, kterých se Heydrich účastnil.⁷⁸ Vhodná situace nastala, když bylo v druhé polovině března 1941 rozhodnuto o přestěhování Heydricha a jeho rodiny do letního sídla v sekvestrovaném zámku v Panenských Břežanech u Prahy; nejdříve se mělo zřejmě jednat pouze o „letní pobyt“ (Sommeraufenthalt).⁷⁹

⁷⁵ Tamtéž. Srov. Karel KAŠÁK: *Zamyšlení u operačního stolu*. Svět v obrazech 23 (21) 1968, b. s.

⁷⁶ ŠOLC: *Nikdo*, c. d., s. 75; ŠUSTEK: c. d. I, s. 204–205, zde pozn. č. 2. Srov. Stanislav BERTON: Das Attentat auf Reinhard Heydrich. Ein Bericht des Kriminalrates Heinz Pannwitz. *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 32 (4) 1985, s. 669–706.

⁷⁷ MACDONALD: c. d., s. 160.

⁷⁸ Lina HEYDRICH: *Leben mit einem Kriegsverbrecher*. Pfaffenhofen, Ludwig, 1976, s. 104. Z veřejných akcí, kterých se Heydrich v Praze v březnu až květnu 1942 účastnil, uvedme tzv. den hrdinů v Německé opeře (15. 3.), slavnostní shromáždění Svazu německých dívek (Bund deutscher Mädel; BDM) v Rudolfinu (17. 3.), tryznu za W. Stahleckera na Pražském hradě (26. 3.), slavnostní předání sanitního vlaku na pražském Hlavním nádraží (20. 4.), oslavu svátku „národní práce“ (1. 5.) a účast na koncertu ve Valdštejnském paláci v Praze (26. 5.).

⁷⁹ Panenské Břežany, sekvestrovaný majetek Ferdinanda Bloch-Bauera a Emila Gerstela, které sloužily jako letní sídlo již za K. von Neuratha, byly převedeny do majetku říše před Heydrichovým příchodem. Srov. ABS Praha, 52–52–1, dopis pražského gestapa úřadu říšského protektora, 20. 5. 1942. Dále srov. HEYDRICH: c. d., s. 120; ŠOLC: *Nikdo*, c. d., s. 64–65; RAMSEY: c. d., s. 5; DESCHNER: c. d., s. 237–238 a chybně MACDONALD: c. d., s. 116. V areálu zámku byla přítomna pouze tzv. slavnostní stráž zbraní SS čítající jednoho důstojníka a deset mužů, z nichž dva byli vyčleněni pro občůzky a jeden pro službu u telefonu. K posílení četnických patrol mimo zámek došlo 14. května 1942, kdy byla v Panenských Břežanech nově zřízena četnická služebna s celkem sedmi muži, kteří dostávali příkazy z pražské služebny gestapa a kteří se měli mj. soustředit hlavně na kontrolu dokladů totožnosti a cizích osob. K jejímu dalšímu zesílení došlo po 20. 5. 1942, kdy byl do Panenských Břežan

Není přitom zcela zřejmé, jak přesně bylo organizováno přistavování automobilu. Podle svědeckých výpovědí dojížděl řidič s daným služebním vozem z Prahy a zase se tam vracel. Podle některých autorů měl Heydrich někdy i sám řídit či dokonce podnikat soukromé jízdy či výlety (Mělník, Frýdlant); ve dvou zámeckých garážích přitom bylo trvale parkováno pouze vozidlo jeho ženy a nebyly zde umístěny žádné zásoby benzínu.⁸⁰ Dojíždění do Prahy, pakliže byl Heydrich přítomen v protektorátu, představovalo *de facto* pravidelnou cestu po stejné trase otevřenou krajinou, několika obcemi (Klíčany, Zdiby, Dolní a Horní Chabry) a Prahou, při níž až k obvodu hlavního města projížděl či míjel celkem osm křižovatek; cesta měla údajně trvat kolem 45 minut.⁸¹ Není rovněž zcela jasné, zda a jak často s ním jezdilo rovněž doprovodné vozidlo (Begleitwagen) či alespoň motocyklistická hlídka; podle propozic měla před každou řádnou cestou projet trasou hlídka četnické silniční kontroly.⁸² Tuto trasu měli oba útočníci sledovat před 27. květnem 1942 po dobu 12 dnů.⁸³ V Panenských Břežanech nebyl trvale přítomen lékař, nejbližší praktický lékař se nacházel v Odolena Vodě a v Klecanech; nejbližší nemocnice pak byla v Praze-Libni Na Bulovce.⁸⁴ Obecně pak platí, že čím odlehlejší místo bylo pro útok zvoleno, tím větší byla nepravděpodobnost dostupnosti akutní lékařské péče.

Přítom právě poskytnutí či neposkytnutí bezprostřední a dočasné péče před příjezdem lékaře či převozu do zdravotnického zařízení bylo v případě útoku

přesunut četnický strážní oddíl o síle osmadvaceti mužů. Srov. NA Praha, sgn. 101–1–7, přípis velitele německé pořádkové policie Heydrichovu šéfadjutantovi, 22. 4. 1942 a tamtéž, f. AMV ÚRP–114, sgn. 114–12–6, přípis zemskému četnickému velitelství Praha, 20. 5. 1942. Srov. ŠUSTEK: c. d. I, s. dok. č. I/8 až I/12.

⁸⁰ Rozhovor autora s Marií Vovsovou, 12. 9. 2011. Soukromé výjezdy zmiňuje bez jakéhokoli odkazu DESCHNER: c. d., s. 238–239.

⁸¹ RAMSEY: c. d., s. 7.

⁸² KAŠÁK: *Zamyšlení*, b. s. Na doprovodné vozidlo se ptal hned na začátku svého telefonického rozhovoru s K. H. Frankem i Hitler. Srov. NA Praha, f. AMV ST-109, sgn. 109–14–51, 27. 5. 1941. Srov. ŠUSTEK: c. d. I, dok. č. I/17. NA Praha, f. AMV ÚRP–114, sgn. 114–12–6, přípis zemskému četnickému velitelství Praha, 20. 5. 1942. Srov. ŠUSTEK: c. d. I, dok. č. I/8.

⁸³ NA Praha, f. AMV ST-109, sgn. 109–13–4, „Vyšetřování atentátu“ – zpráva gestapa Praha, 25. 6. 1942, tajné.

⁸⁴ Rozhovor autora s Marií Vovsovou, 12. 9. 2011. Roku 1940 to byli MUDr. Karel Langer (obvodní lékař) a MUDr. Josef Šedý (praktický lékař) v Odolena Vodě a MUDr. Jaroslav Peták (obvodní lékař) a MUDr. Vladimír Tinel (praktický lékař) v Klecanech. Srov. Jiří ŘÍHA – Adolf ŘIBŘID (red.): *Zdravotnická ročenka protektorátu Čechy a Morava XI*. Praha, Piras, 1940, s. 512, 519.

čtvrtým určujícím faktorem.⁸⁵ Vlastní útok byl, jak je všeobecně známo, proveden ve středu 27. května 1942 mezi 10:32–10:35 dopoledne v ostré pravotočivé zatáčce v ulici V Holešovičkách na zpomalující automobil.⁸⁶ Posádku vozu tvořil, vedle Heydricha sedícího na místě spolujezdce, pouze řidič a člen ochranky v jedné osobě SS-Hauptsturmführer Johannes Klein.⁸⁷ Automobil jel otevřený se staženou střechou a v automobilu měl Heydrich položený svůj dlouhý kabát; u sebe měl aktovku s dokumenty.⁸⁸ Ačkoliv vlastní průběh akce, která nemohla trvat více než několik desítek sekund, je stále předmětem sporů mj. také proto, že nebyla provedena řádná rekonstrukce, klíčovým faktem zůstává, že posléze smrtelné zranění bylo způsobeno výbuchem připravené bomby.⁸⁹ Ta explodovala po dopadu na vnější pravou zadní stranu karoserie zpomalujícího automobilu jen málo nad úrovní zadní nápravy. Tuto stranu spolu s prodlouženým prahem prorazila a poškodila. Vybuchla tedy za zády očividně se zvedajícího Heydricha, který byl zraněn předmětem proniknuvším z levé strany v horní třetině jeho sedadla; výbuchem byl na levé straně tváře a oku zraněn i J. Kubiš.⁹⁰ Výbuch o značné síle zdemoloval zadní pravé sedadlo, z něhož se uvolnily součásti a polstrovací materiál: „Toto sedadlo bylo jako kráter, koukala z toho péra a žíně i roztržená kůže jako štrapatý chumáč...“⁹¹

Bezprostředně po výbuchu bomby a zranění byl Heydrich v pohybu, neboť se měl pokusit pronásledovat Gabčíka s pistolí v ruce při jeho útěku do kopce.⁹² Jiný svědek odhadoval vzdálenost, kterou Heydrich uběhl nebo ušel a po níž se

⁸⁵ RAMSEY: c. d., s. 6–14.

⁸⁶ Srov. MACDONALD: c. d., s. 214; ČVANČARA: *Heydrich*, s. 130–146 (původní fotodokumentace z ohledání místa činu).

⁸⁷ Srov. ČVANČARA: *Heydrich*, s. 124.

⁸⁸ Srov. MACDONALD: c. d., s. 214

⁸⁹ Srov. WILLIAMS: c. d. I, s. 144–146 a KOKOŠKA: c. d., s. 105–106 a poznámky č. 2–10.

⁹⁰ ČVANČARA: *Heydrich*, s. 121 (snímek s viditelným původním vyznačením vyšetřovatelů) a tamtéž, s. 142 (detail původního snímku č. 20).

⁹¹ KAŠÁK: *Zamyšlení*, c. d., b. s. (svědectví policisty K. Koláře, který ve v noci z 27. na 28. května 1942 hlídal na místě útoku poškozený vůz). Žádná z dochovaných fotografií detailně nezdokumentovala zadní vnitřní část vozu. Částečně je poškozené pravé zadní sedadlo vidět pouze na fotografiích původního číselného označení 15, 20 a 21. V přetisku ČVANČARA: *Heydrich*, c. d., s. 139, 142.

⁹² Výpověď A. Hory, strojíka Elektrických podniků, cit. dle Jaroslav ANDREJS: *Smrt boha smrti. Legendy a skutečnost kolem atentátu na Heydricha*. Brno, Jota, 1997, s. 194. Srov. ČVANČARA: *Heydrich*, c. d., s. 119; MACDONALD: c. d., s. 214–215.

vrátil k autu, na asi 20 metrů.⁹³ U něj se držel pravou rukou za záda nad úroveň opasku.⁹⁴ Není zcela jasné, zda se vrátil do auta a seděl v něm, jak tvrdil např. H. Pannwitz,⁹⁵ či zda zůstával ve stoje opřený. V tento okamžik vstupuje do události Marie Navarová (nar. 1888),⁹⁶ druhá žena pankráckého vězeňského lékaře MUDr. Oldřicha Navary a náhodná cestující v projíždějící tramvaji, která byla po válce jako jediná obviněná, že „poskytla... Heydrichovi první pomoc“.⁹⁷ Nešlo však očividně o pomoc ve zdravotním slova smyslu, nýbrž pouze usazení do vozidla či podpírání a zorganizování odvozu.⁹⁸ Sama Navarová roku 1946 ke stavu Heydricha bezprostředně po útoku na jeho vozidlo uvedla, že: „...byl hrozně bledý, držel si ruku na boku, kde mu přes prsty stékala krev úzkým praménkem“.⁹⁹ Střelná poranění nebyla, pravděpodobně na rozdíl od očekávání, žádná. Zatímco zpráva přijatá S.O.E. v Londýně 28. května 1942 zmiňovala, že „počet nábojů z automatické zbraně mu ušetřil účinné rány (spots)“, pak rukopisná poznámka k provedení atentátu ze 6. června 1942 na základě přesnějších údajů zcela jasně konstatovala: „Žádná zmínka o střelné zbraní střílející na Heydricha!“¹⁰⁰ Z toho lze vyvodit, že 1. jediné zřetelné zranění bylo způsobeno v oblasti zad výbuchem bomby, respektive vymrštěným materiálem, 2. docházelo při něm ke krvácení spíše menší intenzity, 3. zraněný byl v šoku, nicméně při vědomí a 4. byl schopen pouze omezeného pohybu.

⁹³ Výpověď svědka F. Cardy, řidiče a průvodčího tramvaje č. 3, citováno dle ANDREJS: c. d., s. 194.

⁹⁴ Výpověď řidiče tramvaje Václava L., cit. dle ANDREJS: c. d., s. 195.

⁹⁵ Heinz PANNWITZ: *Pannwitzova zpráva o atentátu na Heydricha*. Z německého originálu přeložil a poznámkami doplnil Stanislav Berton. Praha: BVD, 2011, s. 56. Srov. WILLIAMS: c. d. I, s. 147.

⁹⁶ Srov. ČVANČARA: *Heydrich*, c. d., s. 122; DEDERICHS: c. d., s. 143–144 a Arnošt LUSTIG: *Případ Marie Navarové*. Plzeň, 2010, s. 145.

⁹⁷ ABS Praha, sgn. 305-698-2, trestní oznámení na M. Navarovou, 8. 7. 1946.

⁹⁸ O dva roky později bylo obvinění rozšířeno, a sice ve smyslu, že „první se ujala Heydricha a zajistila jeho převoz do nemocnice“, ABS Praha, sgn. 305-698-2, trestní oznámení na M. Navarovou, 8. 5. 1948.

⁹⁹ Státní oblastní archiv Praha (SOA), f. Mimořádný lidový soud Praha (MLS), sgn. LS XII 785/48, výslechový protokol M. Navarové, 16. 7. 1946. Srov. ŠUSTEK: c. d. I, dok. č. I/95.

¹⁰⁰ PRO London, HS4/39, Heydrich (52) svodka – Extract from News Digest No. 840, 6. 6. 1942.

2. Transport do nemocnice

Místo, kde došlo k útoku, mělo v případě neúspěšného vyústění jednu velkou nevýhodu: nacházelo se velmi blízko městské nemocnice Na Bulovce.¹⁰¹

Podle svědeckých výpovědí organizovala odvoz zraněného Heydricha M. Navarová. Ačkoliv mělo okolo projet nákladní auto,¹⁰² zastavilo až vozidlo typu Tatra 57b v dodávkové úpravě se zřetelným označením firmy Holan,¹⁰³ jehož posádku tvořili řidič (F. Šitta) a závozník (T. Šulc).¹⁰⁴ Auto se vracelo z rozvážky zboží (pasta na podlahy a krém na boty); v zadním prostoru se nacházely krabice s tímto zbožím.¹⁰⁵ Auto mělo být zastaveno M. Navarovou, příp. uniformovaným strážníkem Michalem Lofergyukem (nar. 1910),¹⁰⁶ který cestoval v okolo projíždějící tramvaji.¹⁰⁷ Šulc vystoupil a Šitta se obrátil s autem k poškozenému vozu, u něhož měl Heydrich stát: „...v tomto osobním autu stál německý

¹⁰¹ Areál městské nemocnice Na Bulovce byl slavnostně otevřen 21. 6. 1931. Nemocnice patřila ve své době k nejmodernějším nemocničním komplexům v Československu. Její kapacita činila 765 lůžek a byla schopna zajistit komplexní odbornou lékařskou péči. Postupně se stále rozrůstala (roku 1936 byl otevřen dermatovenerologický, 1940 infekční pavilon a 1941 interní oddělení). Během německé okupace sem byli na popud německého zástupce pražského primátora prof. Josefa Pfitznera cíleně umístěováni němečtí lékaři, aby došlo k posílení německého vlivu ve zdravotní oblasti v hlavním městě. Současně zde působila celá řada předních lékařů z uzavřené Lékařské fakulty UK. Srov. Petr SVOBODNÝ: *Česká lékařská fakulta a městské zdravotní a sociální ústavy za protektorátu (1939–1945)*. In: Kateřina JÍŠOVÁ (ed.): *V komnatách paláců, v ulicích měst. Sborník příspěvků věnovaných V. Ledvinkovi k 60. narozeninám*. Praha, Scriptorium, 2007, s. 181–204.

¹⁰² SOA Praha, f. MLS, sgn. LS XII 785/48, výslechový protokol M. Navarové, 16. 7. 1946. Srov. ŠUSTEK: c. d. I, dok. č. I/95.

¹⁰³ Automobil patřil zasilatelské firmě Karel Holan & Spol. se sídlem v Rybné ul. 14 v Praze 1. Registrační značka vozu byla PD-46301. Srov. ČVANČARA: *Heydrich*, c. d., s. 123; HUBENÝ – HASIL: c. d., s. 104.

¹⁰⁴ Archiv hlavního města Prahy (AHMP), f. Malý dekret, sgn. 11706, protokolární výpověď T. Šulce, 7. 6. 1946.

¹⁰⁵ Srov. ANDREJS: c. d., s. 205.

¹⁰⁶ Srov. ABS Praha, záznam v kartě-relaci k osobě Lofergyuk M.

¹⁰⁷ NA Praha, f. AMV ÚRP-114, sgn. 114–10–2, zpráva Pražského policejního ředitelství osobnímu referentovi K. H. Franka R. Giesovi, 27. 5. 1942. Srov. ŠUSTEK: c. d. I, dok. č. I/37.

důstojník a držel se ochranného skla¹⁰⁸. Obdobně popisovala Heydrichovu pozici i svědkyně B. Kalinová: „...vrátil se ke svému autu, kde se celý bledý a roztrášen postavil“¹⁰⁹. Následně byl belhající se Heydrich podpíraný M. Navarovou odveden do kabiny řidiče, do níž byl usazen na sedadlo spolujezdce.¹¹⁰ Cíl, tzn. nemocnici Na Bulovce, určila M. Navarová: „...šoferovi jsem řekla, aby jej odvezl na Bulovku“¹¹¹. Není zcela zřejmé, na čí popud, zda Navarové či Lofergyuka, který mezitím spolu se závozníkem Šulcem nastoupil dozadu, řidič vyrazil.¹¹²

Heydrich, který seděl v malé kabině, se řidiče ptal, kam jedou. Když sjeli ulicí V Holešovičkách a poté, co se auto otočilo „po přejetí kolejí proti svahu“, měl Heydrich přikázat zastavit.¹¹³ Řidič Šitta po domluvě s Lofergyukem pochopil, že chce kvůli bolestem změnit místo: „Heydrich vystoupil z vozu... a zůstal státi drže se otevřených dveří řidičovy kabiny: zřejmě klesal Heydrich v kolenou“¹¹⁴. Závozník Šulc za pomoci Lofergyuka a náhodného kolemjdoucího, kterým byl Josef Lošák (nar. 1913),¹¹⁵ umístili Heydricha do zadní části vozu: „...s tíží vystupoval a v tom mu pomáhal onen strážník. Snažil jsem se vysazovati ho do zadní části karoserie auta... pomohl jsem mu za nohy vysadit ho na horu“¹¹⁶. Zatímco se Šulc přesunul dopředu, Lofergyuk a Lošák nastoupili k Heydrichovi, který ležel na podlaze na břichu na svém kabátu. Podle Lošáka byl „...cestou v polovědomí, něco mluvil německy...“¹¹⁷

¹⁰⁸ AMP Praha, f. Malý dekret, sgn. 15072, protokolární výpověď F. Šitty, 10. 10. 1946. Šulc naproti tomu tvrdil, že Heydrich seděl, srov. AMP Praha, f. Malý dekret, sgn. 11706, protokolární výpovědi T. Šulce, 7. 6. 1946, 31. 5. 1948 a 9. 12. 1948.

¹⁰⁹ AHMP Praha, f. Malý dekret, sgn. 7411, výpověď B. Kalinové, 8. 6. 1945. Srov. ŠUSTEK: c. d. I, dok. č. I/95.

¹¹⁰ Tamtéž, sgn. 15072, výpověď F. Šitty, 10. 10. 1946 a tamtéž, sgn. 11706, protokolární výpověď T. Šulce, 7. 6. 1946. Srov. ŠUSTEK: c. d. I, dok. č. I/95.

¹¹¹ SOA Praha, f. MLS, sgn. LS XII 785/48, výslechový protokol M. Navarové, 16. 7. 1946. Srov. ŠUSTEK: c. d. I, dok. č. I/95.

¹¹² AHMP Praha, f. Malý dekret, sgn. 11706, protokolární výpověď T. Šulce, 7. 6. 1946 a tamtéž, sgn. 15072, protokolární výpověď F. Šitty, 10. 10. 1946. Srov. ŠUSTEK: c. d. I, dok. č. I/95.

¹¹³ Tamtéž, sgn. 15072, protokolární výpověď F. Šitty, 10. 10. 1946. Srov. ŠUSTEK: c. d. I, dok. č. I/95.

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ ABS, karta-relace k osobě Lošáka J. I.

¹¹⁶ SOA Praha, f. MLS, sgn. Ls XII 1099/47, protokolární výpověď J. Lošáka, 13. 9. 1946. Srov. ŠUSTEK: c. d. I, dok. č. I/95.

¹¹⁷ Tamtéž.

V této velmi netradiční poloze v původním ustrojení, v šoku, patrně s minimálně zřejmým vnějším krvácením a bez poskytnutí jakékoliv první lékařské pomoci byl Heydrich mezi 10:45¹¹⁸ a 11:00¹¹⁹ přivezen k hlavní bráně městské nemocnice Na Bulovce.¹²⁰

Summary

The goal of this contribution is to summarize existing information and its interpretation pertaining to a relatively short, yet absolutely crucial period immediately following the attack on Reinhard Heydrich on May 27, 1942, and ending with the Deputy Reich Protector's death on June 4, 1942. The first part of the article focuses on the causality of events that resulted in the given type of injury. The remainder of the study analyses the first aid that was or was not provided, that is, issues that fall into the history of medicine. The author's aim is to use all available sources of information, including less known ones.

Author's address:
Kabinet dějin vědy ÚSD AV ČR
Puškinovo náměstí 9
160 00 Praha 6

¹¹⁸ HUBENÝ – HASIL: c. d., s. 104.

¹¹⁹ Srov. ČVANČARA: c. d., s. 123; ŠUSTEK: c. d. I., dok. č. I/19.

¹²⁰ AHMP Praha, f. Malý dekret, sgn. 15072, výpověď F. Šitty, 10. 10. 1946. Srov. ŠUSTEK: c. d. I, dok. č. I/95.

R. Heydrich při přebírání sanitního vlaku darovaného protektorátní vládou Německu v Praze, zde vagón určený pro chirurgické zákroky, 1942 (týdeník Aktualita, s laskavým svolením spol. Studio K2).

Německý roentgenový snímek nepoužité bomby nalezené na místě útoku, 1942 (s laskavým svolením J. Čvančary).

Vůz Tatra 57b s dodávkovou nástavbou (provedení sanita). Typově obdobným vozem byl Heydrich transportován do nemocnice Na Bulovce, 50. léta 20. století (Podnikový archiv Tatra Kopřivnice a.s.).